

УДК: 329.3:271.2

Примљено:
јул 2010.

Прихваћено:
27. 9. 2010.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година VI, vol. 8

Број 2/2010.

стр. 69-88

Анастасија Митрф фанова Владимир вна

ИНТЕГРАЦИЈА ПРАВОСЛАВНОГ СВЕТА

Резиме

На основи интеграционих процеса који се дешавају у исламском свету (мада се тамо, свакако, одвијају и дезинтеграциони процеси), необично делује слабост или чак потпуно одсуство покушаја интеграције православног света. Сам се тај термин налази под сумњом, јер ниједна земља света (осим Грчке, где је православље државна религија) не може с формалног гледишта да се сматра “православном”.

Присталице постојања православне цивилизације често се позивају на С. Хантингтона, који је “православну цивилизацију” дефинисао као једну од светских цивилизација. Амерички исламиста Б. Тиби се слаже са гледиштем Хантингтона и пише да се “источно неререформисано хришћанство спрема стати насупрот и ислама и Запада” – а доказ своје позиције види у подршци босанским Србима од стране Грчке и “православне словенске цивилизације”. То становиште се раширило у круговима новинара, који истичу постојање православног света као битно место, ако би тај свет заиста наступао на међународној арени као јединствен фронт. Но, да би то било реалност, потребно је покренути интеграцију православног света.

Кључне речи: Православље, интеграције, политика, Словени, савез

* Центар евроатлантских истраживања, Дипломатске академије Министарства иностраних послова, Русије, Москва, Руска федерација

Религија се све гласније декларише као утицајан фактор у међународним односима. Неки теоретичари сматрају да је свет чак подељен на неколико цивилизација које стоје једна насупрот другој, које схватају јединство своје културе и политичких интереса. Те се цивилизације могу градити како на основу религије (“исламски свет”, “хришћански свет”, “православни свет” и др.), тако и на основу заједничког етничког порекла (“арапски свет”, “словенски свет”). Чак и световне државе, где религија нема посебан друштвени значај, ипак дели извесне карактеристике које имају религијско порекло, типичне за своју цивилизацију. То се дешава услед тога што религија у посредној форми наставља да буде основа сваке културе. Чак и људи који нису религиозни могу себе да дефинишу у терминима религије – на пример, као “световни муслимани”, “католици који немају обреде”, “муслиман по култури” итд. Из овог се може закључити да државе које имају заједничко религијско и културно наслеђе могу да се разматрају на међународној арени као извесна целина – “цивилизација” (или “свет”).

Међутим, може се наћи много аргумената који подржавају супротстављено гледиште, које сматра да такозване “цивилизације” не постоје, и да се суверене државе не руководе у својим делатностима културним мотивима, већ искључиво националним интересима. Многи совјетски научници су негирали постојање исламског света као политичке целине (цивилизације), заснивајући то на сасвим исправном гледишту да се тзв. исламске земље сувише разликују по својим економским и политичким карактеристикама (како могу да чине јединствену “цивилизацију” световна Турска и идеократски Иран?).

Неки научници признају целовитост исламског света на основу тога што постоји неколико међународних (тј. међудржавних) исламских организација. Међутим, такав прилаз не узима у обзир постојање недржавних субјеката (на пример, невладиних транснационалних исламских покрета, исламских мањина унутар држава итд.). Вероватно у “исламски свет” треба укључити не само државе, које су себе званично прогласиле “исламским”, или оне у којима муслимани чине већину становништва, већ и посебне групе муслимана, које живе у немуслиманском окружењу, а такође и трансна-

ционалне исламске покрете¹. “Исламски свет” на тај начин је нешто веће него формално удружење држава, које себе називају “исламским”.

“Исламски свет”, безусловно, не треба схватати као аналоган Коминтерни, напротив, то је струкура супротна Коминтерни. Уместо централизоване организације, засноване на вертикалним везама, ми запажамо мрежу у којој нема руководећег центра, већ везе носе првенствено хоризонталан карактер. Није чудно што у оквирима тог система општепозната “исламска солидарност” у међународним односима није увек очигледна. Ствар је у томе, мада се та солидарност не манифестује тако често на нивоу међудржавних односа, што, тиме више, она има на светски политички процес значајан утицај путем деловања појединаца, недржавних организација и покрета. То што “исламске државе” нису дале помоћ режиму Хусеина – наравно, одређени је аргумент против постојања исламске солидарности. Али, то што су невладине организације и обични грађани тих земаља изражавали протесте против уласка англо-америчких снага у Ирак, показује да та солидарност ипак постоји.

Постојање исламског света дефилије без обзира на наводно нерешиве противуречности између сунита и шита, Арапа и неарапа. Тако је Иран пружио подршку муслиманским устаницима целог света, укључујући Еритреју, Алжир и Босну, а такође пружао значајну помоћ Судану, који се налазио под режимом међународних санкција. Радикални исламисти из многих муслиманских земаља су се борили у босанској армији. Муамер Гадафи је понудио у своје време лидеру америчке организације “Нација ислама” Фаракану милион долара за вођење исламске пропаганде у САД.

На основи интеграционих процеса који се дешавају у исламском свету (мада се тамо, свакако, одвијају и дезинтеграциони процеси), необично делује слабост или чак потпуно одсуство покушаја интеграције православног света. Сам се тај термин налази под сумњом, јер ниједна земља света (осим Грчке, где је православље државна религија) не може с формалног гледишта да се сматра “православном”. Штави-

1 В. на пример: Игнатенко А.А. Самоопределение исламского мира \ Ислам и политика. М., 2001. Стр. 16, 17

ше, световне државе, чија култура се формира под утицајем православља, потпуно се могу (у културном смислу) сврстати у православни свет. Чак држава у којој православни не чине већину становништва, али чија се култура формирала под православним утицајем, у потпуности се може назвати “православном”. И у културном смислу Русија је православна земља чак и ако је већина становништва религијски индиферентна или проповеда друге религије. Овде се може послужити искуством исламске интеграције, када се у “муслиманске земље” сврставају не само идеократске државе типа Ирана, већ и световне (Турска).

Управо у том смислу треба схватати речи: “Русија је свакако највећа православна држава”, које је рекао председник РФ В. В. Путин на сусрету Светог Кинота (Грчка, Света Гора Атон, 9. септембра 2005.). “У Русији с њених 145 милиона становника велика већина су православни хришћани, око 130 милиона људи. И за нас је препород Русије повезан пре свега са њеним духовним препородом” – додао је он².

Питање постојања православног света може да се учини излишним. С једне стране оно безусловно постоји као укупност земаља где је православље основна култура, такође и посебних заједница и појединих присталица православља изван граница културно-православног простора.

Присталице постојања православне цивилизације често се позивају на С. Хантингтона, који је “православну цивилизацију” дефинисао као једну од светских цивилизација³. Амерички исламиста Б. Тиби се слаже са гледиштем Хантингтона и пише да се “источно нереформисано хришћанство спрема стати насупрот и ислама и Запада” – а доказ своје позиције види у подршци босанским Србима од стране Грчке и “православне словенске цивилизације”⁴. То становиште се раширило у круговима новинара, који истичу постојање православног света као битно место, ако би тај свет заиста наступао на међународној арени као јединствен фронт.

2 Закључна реч на сусрету с члановима Светог Синода. 9 септембра 2005 године, Грчка, Света Гора Атон. На Интернет адреси: <http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/09/93574.shtml>

3 Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. N.Y.: Touchstone, 1997. Стр. 45-46.

4 Тиби Б. Навед. дело, Стр. 23.

С друге стране, на светској политичкој сцени православни свет, за разлику од света ислама или католичког света, скоро да се не испољава. Засад се није појавила у правом смислу универзална идеологија која би могла да обухвати целокупан православни свет, да га уједини око себе и изведе на међународну сцену као консолидован субјекат. Јавља се чврст утисак да се таква идеологија уопште не може створити, да је православље, захваљујући својој организационој структури (одсуству јединственог вођства) и тесним историјским везама с етносом, државом, територијом, осуђено да стиче етничке црте и може служити као идеолошки ослонац једино свакој конкретной држави.

Не може да се не примети да на основу бурних интеграционих процеса, који се дешавају у исламском свету, самосвест православног света изгледа очигледно недовољним да се говори о њему као о културно-политичкој заједници која спознаје своје јединство. Ако у свету ислама постоји мноштво како међудржавних, тако и невладиних организација, сопствена банка развита и чак сопствена декларација људских права, онда су институционалне структуре православног света крајње слабе. Зато термин “православни свет” треба употребљавати за сада под наводницима.

Штавише, чињенице као општа негативна реакција становништва “православних земаља” на бомбардовање Косова, говори о присуству код “православног света” извесног потенцијала јединства. Ипак, тај се потенцијал манифестује само у критичким тренуцима – на пример, у случају бомбардовања. Није узалуд Владимир Бондаренко назвао Слободана Милошевића “ујединитељем свих патриота у Русији”⁵. Да додамо, не само патриота, и не само у Русији. За време бомбардовања Косова је било демонстрирано толико примера православне солидарности, колико, изгледа, не може да се сакупи за све време од пада Константинопоља.

Треба такође да се помене кампања против бар-кодова и пореских бројева која је захватила сав “православни свет”, која је емулација процеса који је почео у Грчкој још 1993. године, када је либерално-социјалистичка влада објавила о својој намери да искључи из личне карте грађана рубрику

5 Бондаренко В. Милошевич – герой славян // Завтра. 13 апреля 1999. № 15.

“религија”. Затим су конзервативни кругови Грчке православне цркве изнели проблем електронских личних карата у вези са стварањем компјутерског контролног система “Информативни систем Шенген”, то јест, базе података с именима свих грађана земаља Шенгенске групе. Политички фундаменталисти у Грчкој и ван њених граница су то схватили као стварање система тоталне контроле сваког грађанина. Остале “православне земље” (у првом реду Русија) су се брзо одазвале грчкој кампањи својим протесним акцијама против бар-кодова, смарт-карата, личних кодова, пореских бројева итд. Почетком 2000-их година у Русији је почела кампања емулирајући грчку кампању, против укидања рубрике “националност” у пасошима новог обрасца.

Разумљиво, те кампање не сведоче о постојању тајног центра који координира православном политичком активношћу, већ о присуству скривених “унутарправославних” политичких веза, које међутим, за сада нису добиле институционализовану форму. Православни свет као политичка целина није на тај начин међудржавни савез, већ мрежа која се састоји од различитих православно-политичких покрета, посебних индивидуа, лобија унутар црквених и државних администрација. Подвлачимо да се не ради о односима православних *цркава* и *међуцрквених* веза. Везе могу да се јаве и између група које службене цркве разматрају као полујеретичке или чак јеретичке – на пример, руски политички фундаменталисти успостављају везе с грчким “старокалендарцима”, који су се одвојили од званичне Грчке православне цркве, или с Руском православном црквом у иностранству. У политичким кампањама општеправославног карактера могу да учествују и неопагани, и чак они који нису верници, који себе сматрају “православнима по култури”.

Нама се чини да је “православна држава” у политичком смислу пре свега идеократска држава, то јест, таква где се унутрашња и спољна политика граде на основу неке религијске идеологије. Подвући ћемо да се не ради о религији као таквој, већ управо о њеној трансформисаној форми – религијској идеологији. Религија не може постати непосредна основа политичког деловања и већина политичких режима, успостављених на основу религије, нису теократски у буквалном смислу, већ идеократски, то јест, не граде се непосредно на

принципима религије, већ на принципима одговарајуће идеологије. Такав је ирански режим, изграђен на основи идеологије хомеинизма, која се битно разликује од класичног шиитског ислама⁶. Концепцију идеократске државе су развијали руски мислиоци почетка 20. века, односно Н.С. Трубецкој, који је сматрао да се таква држава не карактерише тиме што власт у њој припада свештенству, већ тиме што се “владајући слој одабира по карактеристици преданости једној заједничкој идеји-водиљи”⁷.

У нашем схватању “православна идеократска држава” – није држава, у којој највиша световна власт припада православној цркви и није држава у којој становништво обавезно иде у цркву и обавља обреде. То је држава где се унутрашња и вањска политика граде на основу једне од православних религијских идеологија. Неке од тих идеологија су отишле далеко од православних канона. То јест, ми тај термин не употребљавамо у црквеном смислу (постоји канонска прецстава о православној држави с монархом на челу) и не у уобичајеном (држава где свима “управљају свештеници”), већ у строго ограниченом научном смислу.

Пошто је потенцијал јединства у православном свету исконски слабији него у свету ислама, он тешко може да се појави сам по себи. За претварање православног света у самосталну политичку снагу потребан је спољашњи утицај. Узгред, и у исламском свету спољашње деловање игра значајну улогу: међународне исламске банке финансирају стварање исламских предузећа у световним државама, међународне организације пружају различиту помоћ – од финансијске до моралне. Међутим, православни свет нема снагу која би извршила на њега спољни утицај. Он има нешто друго – оно што по мишљењу С. Хантингтона недостаје свету ислама: а то је јединствен лидер, “државу-стожер” која истовремено има довољно снаге и довољно културно-религијске легитимности, убедљиве како за “своје”, тако и за вањски свет⁸. Та улога у потпуности одговара Русији. Наступајући 9. септембра 2005.

6 Детаљније в. на пример: Abrahamian E. Khomeinism: Essays on the Islamic Republic. Berkeley: University of California Press, 1993.

7 Трубецкој Н.С. Об идее-правителнице идеократического государства // Трубецкој Н. Наследие Чингисхана. М.: Аграф, 2000. Стр. 518.

8 Huntington S. Навед. дело, Р. 177.

године у манастиру у Атону на сусрету с члановима Светог Кинота, председник Русије Владимир Путин је званично изјавио да је Русија “највећа православна држава”⁹. Та се изјава први пут чула на нивоу владара државе.

Такве изјаве водећих личности државе су изазвале негативну реакцију код многих представника неправославне руске интелигенције. Ректор Московског исламског универзитета Марат Муртазин је изјавио да “Русија није православна држава! То је демократска земља у којој једнака права имају све религије, укључујући и ислам”¹⁰. У овом тренутку његове речи одговарају ситуацији. Не одговара ситуацији изјава Михаила Леонтјева да је “Русија – православна земља, која дубоко поштује друго становништво, друге – посебно традиционалне – конфесије”¹¹. Русија за сада није православна држава, али она то *може* постати, и прећуткивати о тој могућности је бесмислено.

Русија у овом тренутку није православна земља ни у идејно-политичком смислу, ни штавише, лидер православног света (сам православни свет не постоји као политичка целина, јер није израђена јединствена идеологија за његово уједињавање). Али управо Русија има реалне историјске шансе да постане тај лидер и око себе уједини сав православни свет. Низ разлога говори да она фактички **јесте** православни свет: прво, Русија је највећа и најмоћнија од претпостављених православних земаља; друго, од времена појаве крајем 15. века руске централизоване државе Русија је током целокупне своје историје очувала државност; и треће, Русија је једина православна земља која има развијену представу о својој глобалној мисији. Последњи аргумент се чини најважнијим. Мада је “регионални месијанизам” својствен многим “православним земљама”, ниједна од њих не поседује довољно смелости да себе именује потенцијалним лидером целог православног

9 Путин В.В. Завршна реч на сусрету с члановима Светог Синода (Грчка, Света Гора Атос, 9. септембра 2005 г.). Интернет адреса: http://www.kremlin.ru/appears/2005/09/09/1207_type63376_93574.shtml

10 Петров А. Наша земља - није православна држава. Руски муслимани немају намеру себе сматрати “другом класом”, говори ректор Московског исламског универзитета Марат Муртазин \ \ НГ-Религии. № 12. 10 августа 2005 г.

11 Леонтьев М. Сделать православие государственной религией... \ \ ПРАВАЯ. RU (<http://portal-credo.ru/site/?act=monitor&id=7390>)

света (укључујући Русију). Штавише, ниједна од њих не претендује на улогу глобалног лидера.

На тај начин православни свет (без наводника) ће се појавити у моменту када Русија препозна себе као лидера. По нашем мишљењу, савремени православни интеграциони процеси су слаби управо због тога што им Русија за сада не поклања посебну пажњу. Да би се православни свет појавио на међународној арени у својству културно-политичког јединства, аналогног исламском свету (и можда компактнији и моћнији) неопходно је претварање Русије у православну државу, то јест државу чија је унутрашња и спољна политика заснована на идеологији политичког православља (исто као што се политика исламске државе гради на основу идеологије политичког ислама). Подвлачимо да је потребан управо долазак православно-политичких снага на власт у Русији (у некој форми, макар као дела коалиционе владе). Чак и ако се православно-политички покрет претвори у Русији у јаку опозицију, то у сваком случају неће бити довољно за формирање православног света, јер опозиција неће имати ресурсе тих димензија, као држава.

Поставши (у политичком смислу) православна држава, Русија ће тежити стварању савеза који уједињује потенцијалне православне земље, и такође недржавне субјекте међународних односа (политичке покрете, поједине неполитичке групе итд.). интеграција православног света ће представљати за Русију прилично тежак задатак: она ће морати да се ослања на оне снаге унутар “православних земаља” које су у овом тренутку опозиционе (мада оне могу да буду популарне код становништва).

Потенцијални чланови православног света се могу поделити на неколико група.

Прво, то су оне земље у којима се на власти већ сада налазе снаге оријентисане на неку варијанту политичког православља (осим национализма). Мада је њихово становништво с формалног гледишта мање привржено православљу (посећивање цркава је слабо), оно је склоно његовом идеолошком схватању. Југославија социјалисте Милошевића, Белорусија социјалисте Лукашенка и Придњестровска Молдавска Република социјалисте Игора Смирнова се стандард-

но декларишу (у случају Југославије “декларисали су се”) у православно-политичкој штампи као “православне земље”.

Друга група потенцијалних кандидата за припајање православном свету су енклаве политичког православља унутар појединих земаља. Посебно је интересантан случај Украјине. Овде су проруске снаге јаке и добро организоване, мада се налазе у опозицији. Баланс између проевропских и проруских снага је толико нестабилан, да се не може говорити о “политичкој оријентацији Украјине”. Не може се искључити да се позиција украјинске државе може некада радикално променити (исто као што се променила позиција Белорусије после доласка на власт А. Г. Лукашенка). Треба такође узети у обзир да присталице интеграције с Русијом живе у Украјини компактно: Крим и Источна Украјина су, у суштини, спремне енклаве – саставни делови православног света под руководством Русије.

Трећа група кандидата за неформално чланство у православном свету су међународни словенски покрети, који, како смо већ подвлачили, обједињују проруски настројене социјалисте и комунисте. Са гледишта личне религије, ти људи могу бити православни, католици, атеисти или неопагани, али сви они, без сумње, узеће активно учешће у сваком руском интеграционом пројекту, заснованом на идејама политичког православља. Чак и сада, мада Русија није православна држава, чланови словенских покрета се односе према њој с великим пијететом. Они такође имају чврсте везе с руском патриотском опозицијом.

Формирање православног света није за присталице политичког православља циљ. За присталице политичког православља мисија православног света се састоји у уједињавању свих антизападних снага за свети рат против либералног, демократског, тржишног Запада. Либерализам присталице политичког православља разматрају као политичку религију, која иде ка протестантизму или “протестантску идеологију”. Сматра се да је западна либерална доктрина непријатељ православа, ислама и других традиционалних религија. Зато је православном свету поверена божанска мисија уништења Запада.

Као и у случају с политичким исламом, не сматрају сви критичари искреним религиозна стремљења бораца про-

тив Запада. Човек који поседује рационалну свест, не може да схвати религијску мотивацију политичке борбе, и сматра да религија служи само као “параван” за неке друге циљеве. Међутим, нико за сада није могао да формулише те “друге” циљеве (верзије могу бити само две: ирационална страст према власти или профиту, али не би било реално претпостављати да све, без изузетка, религијско-политичке снаге у свету покрећу само ти циљеви). Мисли се да ми немамо основе да не верујемо поклоницима политичког православља и да тражимо неке друге узроке њихове мржње према Западу, осим религијске.

Подвлачимо да се не ради о томе да су циљеви православно-политичких снага потребни или чак једноставни за постизање. Православно-политички пројекат може да застане на самом почетку – на нивоу консолидације православног света – много пре преласка на реализацију глобалног циља супротстављања Западу. Ради се о томе, какве активности православно-политичке снаге, пре свега, ће покушати да предузму после њиховог доласка на власт, што није, у очима аутора, ни неизбежан, ни потребан догађај.

Одговор на питање: може ли долазак православно-политичких снага на власт у Русији имати одговарајући утицај на светску политику и безбедност, зависи од тога по којим ћемо критеријумима ми процењивати успех православно-политичког пројекта. Разумљиво, ако се у својству критеријума користе циљеви које истичу сами религијско-политички покрети, онда треба доћи до закључка да су сви познати религијско-политички пројекти претрпели неуспех како у унутрашњој, тако и спољној политици. Оливје Руа је чак своју књигу назвао “Пропаст политичког ислама” на основу тога што исламисти нису успели постићи циљеве које су истицали: да прекину америчку хегемонију, створе халифат итд. Међутим, у том случају морамо признати пропалим и комунистички пројекат: јер комунизам није био изграђен у целом свету, па ни у посебним земљама. Штавише, тај пројекат је за сто година ампутирао значајан део човечанства од светске либералне цивилизације, изменио ток историје многих земаља, утицао – директно или индиректно – на процес деколонизације и на ток два светска рата (да се и не помињу ло-

кални конфликти). Узимајући све то у обзир, комунистички пројекат се не може назвати потпуно “неуспелим”.

Једнако стоје ствари и са исламистичким пројектом. Узмимо за пример ситуацију у Ирану. Мада се извоз исламске револуције у друге земље света није показао као посебно успешан, после исламске револуције престале су да постоје војно-политички блок СЕНТО и политичко-економска организација “Регионална сарадња за развој”, створене иницијативом Велике Британије и САД. Револуција је дала нове снаге исламистичким организацијама целог света и изазвала неколико нових револуција или покушаја револуција (у Судану, Авганистану, Алжиру), које су за међународну и регионалну безбедност имале огроман дестабилизациони утицај. Може ли се у светлу наведеног, исламистички покрет назвати неуспешним? Изгледа да недвосмисленог одговора на то питање нема. Штавише, очигледно је да при процени успеха религијско-политичких пројеката не треба полазити од циљева које су они сами себи поставили, већ реалних измена које су успели изазвати.

Највероватније, идеолози политичког православља не могу реализовати своје планове уништења Запада и успостављања идеократије на целој планети. Тим више, његова појава (слично појави исламског фактора) ће се неминовно одразити на целокупно стање светског система – како на позитивном, тако и негативном плану.

Првостепену важност има карактер православно-политичког пројекта, који ће бити реализован у Русији (у случају доласка његових присталица на власт). Ми видимо само две реалне могућности: долазак на власт снага које се ослањају на етнонационалистичку варијанту политичког православља или пак сила оријентисаних на глобалну православно-политичку идеологију (назовемо ли је славено-евроазијском или православним комунизмом). Долазак на влас православних фундаменталиста је мало вероватан, јер су они сувише блиски црквеном схватању православља, које је страно великом делу становништва, мада ће се црте фундаментализма с неопходношћу манифестовати у сваком православно-политичком пројекту.

Разговори о реализацији у Русији етнонационалистичког пројекта у последње време су у моди, јер се тај сценарио

почео схватати као неизбежан. Тако, на пример, Е. А. Паин пише у једном од чланака: “Етнизацијом социјалних и политичких проблема се активно служе власти у низу крајева и области југа Русије, пре свега у Краснодарском крају: они су преузели националистичке пароле од организација типа РНЕ и уз њихову помоћ теже да себи обезбеде политичку подршку становништва, пренесећи његово незадовољство које расте на “унутрашње” и “спољне” непријатеље. Пораст социјално-економских проблема ће скоро неизбежно појачати склоности и федералне власти да искористи ту невешту методологију пребацивања одговорности”¹². Услед тога, претпоставља Паин, Русија ће се трансформисати у земљу с национал-империјалним поретком “у расистичком обличју”.

Ништа невероватног у реализацији етнонационалистичког сценарија нема. У руководству Русије, без сумње, постоје фракције које подржавају етнички пројекат. Оне могу да се ослањају на широку друштвену подршку, јер је етнонационализам раширен међу свим опозиционим снагама (чак међу комунистима присталице интернационализма чине мањину). Становништво великих градова је склоно да све социјалне проблеме припише мигрантима. Различити војно-патриотски клубови су за последњих десет година припремили много омладине, не само упознате с националистичким идејама, већ и способне да узме учешће у њиховом практичном остваривању. Друга ствар је што ће националистички пројекат наметнут с врха увек бити непотпун: све групације унутар владајуће елите су на неки начин повезане с транснационалним пословним круговима. Долазак на влас националиста који нису повезани с елитом изгледа мало вероватан. На политичкој сцени за сада се не види толико јака партија или покрет.

Ако се хипотетички замисли да ће на власт у Русији доћи радикални етнонационалисти, који ће озбиљно и континуирано реализовати свој пројекат, федерација се може распасти. Да би се компензовали територијални губици, етнонационалисти праве планове припајања “руских енклава” у бившим републикама СССР-а, који тешко могу да се ре-

12 Паин Э.А. От «вертикали власти» – к «вертикали народов»? // Независимая газета. 15 марта 2005.

лизују мирним путем. У перспективи може да се појави низ трајних локалних конфликта: спољашњих (за “енклаве”) и унутрашњих – у националним републикама Русије (тачније, Руској Републици, јер Русија у данашњим границама неће постојати). Осим тога, етнонационалистичка руска држава ће се убрзо наћи у међународној изолацији. Унутрашњи и спољни конфликти ће трајати док не “сагоре”, а јединствена држава се неће потпуно распасти. Њихово заустављање међународним мешањем неће бити могуће: три горе поменуте предности Русије у датом случају ће се окренути против ње. Због тога етнонационалистички сценарио се може оценити као најнепожељнији (и, срећом, најмање могућ).

Глобални православно-политички пројекат, у крајњем случају, омогућиће унутрашњу консолидацију Русије, а такође привући спољне савезнике. На тај начин, у појави православног света у лику Русије и неизбежних савезника као што је Белорусија, међународни словенски покрет и др. имају своје позитивне стране.

С једне стране, православни свет може постати идејна алтернатива западном либерално-капиталистичком пројекту, чија реализација на глобалном нивоу није могућа, јер за то не постоје ресурси планете. Како истиче А.Д. Шутов, “ако све земље света изађу на ‘амерички’ ниво потрошње, у том случају сировина и енергетских ресурса планете има довољно буквално за неколико година”¹³. Православни свет може да се разматра и као интеграциона организација која је способна да заштити своје интересе у глобалном економском систему (својеврсну нову, побољшану редакцију СЕВ). Трансформација православног света у јединствен простор безбедности такође је способна да реши многе проблеме који су се појавили на постсовјетском простору након распада СССР-а (локални конфликти, кршење права “споредног” становништва, обезбеђивање јужних граница бившег СССР-а, трговине наркотицима итд.). Када је реч о економији или безбедности, интеграција је увек боља од дезинтеграције. Православни свет (као и свет ислама) може створити сопствене форуме за разматрање проблема безбедности, сопствену раз-

13 Шутов А.Д. На руинах великой державы или Агония власти. М.: Вече, 2004. Стр. 134.

војну банку (могуће, такође бескаматну), формулисати свој прилаз људским правима, заједнички се супротстављати експанзији западне масовне културе. У позитивне последице појаве православног света може да се укључи такође то што ће реализација тог глобалног пројекта помоћи Русији да се поново осећа као велика држава.

Штавише, као свака велика промена конфигурације светског политичког система, појава православног света, без сумње, имаће дестабилизационо дејство на постојећу безбедносну структуру и равнотежу сила. Пре свега ради се о могућности подршке од стране православног света проруских снага унутар потенцијалних православних земаља, а такође у земљама које формално не припадају православном свету, али на чијој се територији могу створити енклаве политичког православља. Управо због тих активности исламски фактор у светској политици често се разматра као дестабилизациони.

Те снаге су и раније рачунале на руску подршку, али се њихове наде нису оствариле. До данас, на пример, руководство Русије је испољавало мало пажње на проблем заштите “земљака у иностранству”. Још мање пажње је Русија поклањала проруским снагама у државама које нису улазиле у састав СССР-а. На пример, Русија није пружила очекивану подршку ни босанским Србима, ни Југославији Милошевића. Не треба се посебно уздати у то да су проруске православно-политичке снаге слабе и дезинтегрисане, и дакле – да неће моћи утицати на безбедност својих држава. Тако ствари безусловно и стоје, али само до тог тренутка док се код тих снага не појави моћан спољни савезник у лику Русије. После трансформисања Русије у идеократску државу, оријентација на уједињавање православног света, њихов утицај ће знатно ојачати, а у неким државама те снаге могу доћи на власт. Део постсовјетских држава може да се распадне или, у сваком случају, дође у сукоб са сепаратистичким покретима, који делују под православно-политичким паролама. Чланови тих покрета ће се пре осећати као грађани православног света, него грађани “својих” држава (као што се то данас дешава са исламистима). У неким случајевима активизација проруских снага у бившим совјетским републикама је способна да

доведе до оружаних конфликта. То све ће битно поткопати регионалну безбедност Европе и Евроазије.

Појава православног света може довести до појаве озбиљних претњи безбедности на глобалном нивоу у вези с претњом режиму неширења, јер православни свет ће, вероватно, пружати различиту помоћ (укључујући војно-техничку) својим вањским савезницима. Нама се чини да ће у дугорочној перспективи православни свет тражити путеве сарадње с међувладиним исламским организацијама, које су расположене више антизападно, него свака земља која улази у њих посебно. Треба такође очекивати јачање сарадње с Ираном, који се у оквирима евроазијске идеологије сматра као најпоузданији, ако не једини савезник православног света (или чак као његов део). Уз то, то је погодан савезник који не потражује велике финансијске упливе: Иран поседује сопствену развијену индустрију и пољопривреду. Осим Ирана, савезници православног света могу постати већина радикалних исламских покрета, и такође Палестинска ослободилачка организација.

Што се тиче невладиних терористичких организација, може се говорити о нуђењу уточишта, стварању база на територији Русије и других православних земаља, пружању моралне и правне подршке на међународном нивоу. Подсетимо да је у своје време СССР пружао такву подршку члановима транснационалног комунистичког покрета, а после Другог светског рата и члановима покрета дефинисаних као “национално-ослободилачки”, мада су многи од њих имали полутерористички карактер. Успостављање веза такве врсте ће бити схваћено с обе стране као враћање на нормалне односе.

Православни свет ће такође покушати успоставити везе са “унутрашњим непријатељем” самог Запада, у које спада широк спектар политичких снага – од крајње левих до крајње десних. Последице таквог корака, наравно не треба преувеличавати, али ипак велико јачање тих покрета имаће свој допринос дестабилизацији светске политике.

Претварање у идеократску државу, ће највероватније довести до значајних негативних последица за Русију. Тачније, склоност политичких религија да дели друштво на пријатеље и непријатеље, негативно ће се одразити на безбедност оних група становништва које се сматрају противницима по-

литичког православља. Потпуно је закономерно да ће у редове тих група доспети не само људи који су оријентисани на либералне вредности, већ и традиционалне вернике – поклонице неполитичког православља. Те групе ће се наћи у неравноправном положају, постати објекти критике, а могуће и репресија. Идеократска држава, како показују многобројни примери, увек претпоставља ограничења основних права и слобода човека, мада степен тих ограничења може суштински да се разликује у зависности од конкретне ситуације. На тај начин, многе демократске победе у Русији (на пример слобода штампе) могу бити делом или потпуно изгубљене. Уз то, консолидација и подршка православног света ће захтевати од Русије знатне напоре у финансијским ресурсима.

Због тога појаву православног света не треба разматрати као једнозначну позитивну или негативну појаву. То ће без сумње, довести до одређене дестабилизације светског политичког система. Истовремено не треба одбацити да је извесни удео, који не води крајњој дестабилизацији и конфликтности, неизоставан услов развитка тог система.

Избегавање дестабилизационих последица појаве на међународној арени православног света је могуће само окренувши уназад процесе политизације православља у Русији. При томе неопходно је сетити се да политизација религије није резултат деловања нечије лоше воље, већ скоро неизбежна последица одређених социјално-политичких услова. Дакле, процеси политизације православља не смеју да се зауставе полицијском методама, како се нису дали зауставити процеси политизације ни у исламском свету, ни Латинској Америци, где су државе имале на располагању моћне репресивне апарате. Ако се уклоне узроци, по којима се православље све интензивније политизује, онда православно-политички покрети неће никада моћи освојити масовну подршку и биће осуђени на улогу маргиналних групација.

Превод са руског
Мирјана Драговић

ЛИТЕРАТУРА

- Игнатенко А.А. Самоопределение исламского мира \ Ислам и политика. М., 2001.
- Закључна реч на сусрету с члановима Светог Синода. 9 септембра 2005 године, Грчка, Света Гора Атос. На Интернет адреси: <http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/09/93574.shtml>
- Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. N.Y.: Touchstone, 1997.
- Бондаренко В. Милошевич – герой славян // Завтра. 13 априла 1999. № 15.
- Abrahamian E. Khomeinism: Essays on the Islamic Republic. Berkeley: University of California Press, 1993.
- Трубецкой Н.С. Об идее-правительнице идеократического государства // Трубецкой Н. Наследие Чингисхана. М.: Аграф, 2000.
- Путин В.В. Завршна реч на сусрету с члановима Светог Синода (Грчка, Света Гора Атос, 9. септембра 2005 г.). Интернет адреса: http://www.kremlin.ru/appears/2005/09/09/1207_type63376_93574.shtml
- Петров А. Наша земља - није православна држава. Руски муслимани немају намеру себе сматрати “другом класом”, говори ректор Московског исламског универзитета Марат Муртазин \ \ НГ-Религии. № 12. 10 августа 2005 г.
- Леонтьев М. Сделать православие государственной религией... \ \ ПРАВАЯ.RU (<http://portal-credo.ru/site/?act=monitor&id=7390>)
- Паин Э.А. От «вертикали власти» – к «вертикали народов»? // Независимая газета. 15 марта 2005.
- Шутов А.Д. На руинах великой державы или Агония власти. М.: Вече, 2004. Стр. 134.

Anastasia Mitrofanova Vladimirovna

INTEGRATION OF THE ORTHODOX WORLD

Summary

Observing integration processes that have been going on in the Islamic world (although certainly there have been disintegration processes going on there, too), one might find strange that there have been weak attempts, or even a complete absence of integration attempts in the Orthodox world. The term itself is a suspicious one, since no other state in that world (except Greece, where the Orthodoxy has been the state religion) could be considered “the Orthodox one” from a formal point of view.

Supporters of the existence of the Orthodox civilization have often referred to Samuel Huntington who defined “the Orthodox civilization” as one of the world civilizations. American Islamist B. Tibi (Bassam Tibi? – пројерити ово) agreed with this view of Huntington and wrote that “Eastern non-reformed Christianity is ready to stand up to both Islam and West” – and he found the proof for his standpoint in the support of Greece and “Orthodox Slavic civilization” to Bosnian Serbs. This standpoint has spread among the circles of journalists who underline the existence of the Orthodox world as an important thing in case this world really acted on international scene as an integral front. However, in order for that to become true, it is necessary to start the integration of the Orthodox world.

Key Words: Orthodoxy, ingerations, politics, Slavs, alliance